

V.

A katolikus egyház helyzete a vajdaságokban.

Elmult az az idő, midőn a vallási buzgóság lángja oly magasra csapott, hogy népek, országok, sőt egy egész földrész mozdult meg s öntötte vérét egyetlen cél megvalósításáért: a pogányoknak a Szentföldről való kiszorításáért. Nem szűnt meg azonban soha egy pillanatra sem az Ige erejével való harc, a térítő munka. Szerzetesrendek alakultak, melyeknek tagjai legfőbb élethivatásul a pogányoknak és eretnokségben tévelygőknek megtérítését tekintették s ezért nem egy esetben életüket is áldozatul adták. Buzgóságukban nem ismertek legyőzhetetlen akadályt és felkeresték a legtávolabbi népeket is, utat nyitva áldozatos munkájukkal az egyház nagy befolyásának, mely nagyon sokszor megelőzte a politikai térfoglalást. Missziós terület volt a Magyarországtól keletre és délre elterülő részben pogány, részben schismatikus népek által lakott nagy kiterjedésű vidék is, hol az árpádházi királyok védnöksége alatt már a XIII. században szépen gyökeret vert a keresztény vallás. Az itteni térítő munkából elsősorban a német lovagrend tagjai vették ki derekasán részüket, de nem kevesebb sikerrel működtek a domokos-rendi hittérítők, később pedig Szent Ferenc fiai. Oly szépen haladt a térítés műve, hogy már a század első évtizedeiben megalakulhatott a Kárpátok külső, délkeleti lejtőjén a milkói, vagy kún püspökség a hasonló nevű folyó közelében.¹ A püspökség szerepét illetőleg nagyon helytálló M a k k a i L á s z l ó következő megállapítása: „A milkói püspökség megalapítása, mely elsősorban magyar ügy volt, természetszerűleg magával vonta a Magyarországról Moldvába ill. Havasalföldre tartó kivándorlást is. Alapos

¹ Egész meglepő, hogy Lükő a milkói kún püspökségei Havaselve észak-nyugati részében keresi. Lükő G., Havaselve és Moldva népei a X—XII. században. Ethnográfia — Népélet, 1935. XLVI. évf. 1—4. sz. 103. 43. jegyzet.

okaink vannak rá, hogy az óromániai magyarság és szászság őseinek kitelepítését ezzel az eseménnyel hozzuk kapcsolatba.“² Mindenesetre a püspökség nemcsak a különböző pogány és schismatikus népek térítésében játszott fontos szerepet, hanem a Kárpátok külső lejtőin mindegyre nagyobb számban letelepedő magyar és szász nép lelki gondozásában és összetartásában is. Ez utóbbival kapcsolatban elég, hogy ha utalunk IX. Gergely pápának IV. Bélához intézett levelére, melyben a pápa panaszkodik, hogy sokan a katolikusok közül is a schismatikus, görög szertartású püspökök kezéből fogadják el a szentségeket.³ Moldva és Havaselve között népi összetétel szempontjából nem állott fenn lényeges különbség s ezért Havaselvérről szólva is nyugodtan elfogadhatjuk Makkai László vizsgálódásainak eredményét. E szerint „a magyar, szász, román és szláv lakosság viszonya a helynév kutatás alapján itt is körülbelül ugyanaz, mint Moldva déli és nyugati részén, mellyel szerves egységben élt akkor ez a terület.“⁴ A milkói püspökség befolyása kiterjedt tehát — már földrajzi helyzeténél fogva is — nemcsak a moldvai, hanem a havaselvi magyarságra is, mely vitalitás szempontjából semmivel sem maradt a moldvai magyarság mögött.

A szépen indult térítő és szervező munkának szinte minden eredményét egy csapásra szétrombolta a tatárjárás. A népvándorlásnak ezen utolsó, de nagyon is erőteljes hulláma nemcsak a magyarság keletre irányuló politikai térhódítását állította meg, hanem jóidőre megszüntette az egyházi befolyást is. A tatárjárás okozta romokat egyházi téren is csak lassú és nehéz munkával lehetett eltakarítani és mindent előlről kellett kezdeni, hisz a multnak csak emléke élt. Még 1279-ben is, tehát néhány évtizeddel a tatárveszedelem után arról értesülünk III. Miklós pápa leveléből, hogy a volt kún püspökségben sem püspök, sem katolikus hívő nincs.⁵ Ez nagyon természetes, hisz amíg Magyarország belsőleg meg nem erősödött s legalább részben ki nem heverte az elszenvedett nagy vérveszteséget, gondolni sem lehetett a térítő munka újrafelvételére. Mivel pedig az ország belállapota a XIII. század második felében és a XIV. század első évtizedeiben eléggé zilált volt, a kifelé irányuló erőteljesebb egyházi munka is csak a XIV. század közepe táján indulhatott meg. Az Anjou dinasztia

² Makkai László, A milkói (kún) püspökség és népei. Debrecen, 1936. 26.

³ Urkundenbuch. I. 60—61.

⁴ Makkai L., i. m. 33.

⁵ Docum. I. 429—30.

hatalmának megszilárdulásával a magyar expanziós törekvések is újraéledtek. Igaz, hogy az egyház elsősorban a lelkek megmentéséért és azoknak az igaz útra való vezetéséért harcolt, de mivel az egyházi hatalmat a világitól teljesen elválasztani nem lehetett, az egyház befolyásának növekedése a politikai hatalom megszilárdulását is jelentette. Ezért ha összehasonlítjuk a két román vajdaságban a XIII. és XIV. században kifejtett térítő munkásságot, meg kell állapítanunk, hogy utóbbi évszázadban sokkal nagyobb tervszerűség jellemezte a megindított kezdeményezéseket s azok mögött ott állott tettere készen az államhatalom fegyveres ereje is. Ez a megállapítás különösen Nagy Lajosra vonatkozik, kinek „külpolitikai célkitűzéseiben mindenkor igen nagy szerep jutott az egyházipolitikai és hitvédelmi szempontoknak”.⁶

A tatárjárás borzalmai után minden figyelem az új nép felé fordult. Mivel a betörés megisméltlődésének lehetősége továbbra is fennállott, a domokosok, főleg pedig a ferencrendiek hősi önfeláldozása odairányult, hogy az új népet megnyerjék a keresztény vallásnak s ezzel elhárítsák a folyton rémítő és nyugtalanító veszedelmet. Mindjárt a tatárok visszavonulása után, az 1245-ben Firenzében tartott zsinat határozatából kifolyólag domokos- és ferencrendi hittérítők indultak missziós útra a tatárok közé.⁷ A pápák is minden lehető követték és erkölcsi tekintélyükkel, valamint anyagi segítségükkel igyekeztek a térítés munkáját eredményesebbé tenni. A XIV. században különösen a ferencrendiek fejtettek ki élénk tevékenységet s a Magyarország határaitól egészen távol keletre elterülő vidékek népeinek megtérítése és lelki gondozása is hatáskörükbe tartozott.⁸ Természetes, hogy egy olyan politikai alakulatnak, mint amilyen Magyarország volt a XIV. században, egyházi téren is döntő befolyása volt a környező népek felfogására és szervezkedésére. Az is szinte magától értetődik, hogy a vajdaságok megalakulása más irányt adott az eddigi térítő munkának. A magyar király nagy hatalma és a vajdákra gyakorolt befolyása közelebb vitte a vajdaságok népeit is a számukra eddig elérhetetlen Nyugathoz. Mig azelőtt a térítés súlypontja a Fekete

⁶ H ó m a n—S z e k f ű, Magyar történet. II. 238.

⁷ C. D' O h s s o n, Histoire des Mongols, depuis Tschinguis-khan jusqu'à Timour Bey ou Tamerlan. La Haye et Amsterdam 1834—35. II. 208—9.

⁸ C. A n d r e e s c u, Așezări franciscane la Dunăre și Marea Neagră în sec. XIII—XIV. Cercetări Istorice, VIII—IX. 1932—33. 156—57.

tengeren keresztül a tenger északi partvidékére esett, a XIV. század közepétől kezdve mind jobban érvényesül a közvetlen nyugati hatás, mely Lengyelországon és főleg Magyarországon keresztül áramlik a vajdaságokba. Viszont az is igaz, hogy az előrehaladottabb politikai szervezkedés egyházi téren is nagyobb foku ellenállás kifejtését teszi lehetővé.

Mint fentebb már láttuk, a Havaselvén letelepedett magyarság száma igen jelentős volt. Bár a kulturális fokon magasabban álló magyarság aránylag könnyen befolyásolhatta a sok népelemből összetevődő, kialakulófélben lévő és vallásilag szervezetlen románságot, mégis az egyházi téren elért eredmények tekintélyes létszámú magyar jelenlétét is bizonyítják. A fennmaradt oklevelek száma kevés s így azok nem lehetnek mindenben segítségünkre, de a hagyományból is következtethetünk a katolikusok számbeli erejére és szerepére. Már a Havaselvét megalapító legendás Negru Vodă feleségét is katolikusnak mondja a hagyomány, mely úgy tudja, hogy a vajda felesége szép templomot építtetett az országban élő katolikusok számára.⁹ A térítés munkája, amint az VI. Kelemennek 1345-ben Nagy Lajoshoz írt leveléből kitűnik, úgy Erdélyben, mint Havaselvén igen szépen haladt. A pápa külön is írt ebben az ügyben Sándor havaselvi vajdának s feltételezhető, hogy e levélben felsorolt vezető emberek példája környezetükben is utánzásra talált.¹⁰ Iorga szerint bár írott emlékek nincsenek, mégis elfogadható, hogy a román vajda mellett már az első időkben katolikus püspökség állott fenn.¹¹ Bár a havaselvi vajdák inkább a délszláv uralkodókkal igyekeztek családi összeköttetésbe lépni, az erős katolikus befolyásnak tulajdonítható, hogy Baszaraba Sándor második házasságában szintén katolikus nőt vett feleségül. De nemcsak Sándor vajda felesége volt buzgó katolikus, amit bizonyít V. Orbán pápa levele is, melyben a Rómába küldött ajándékokért köszönetet mondott, hanem katolikusok voltak egy kivételével a vajda leányai is.¹² A harmadik lány Erzsébet nemcsak hogy katolikus volt, hanem katolikus főúrnak, Oppelni Lászlónak,

⁹ Tunusli, Istoria politică și geografică a Țerei Românești de la cea mai veche a sa intemeere până la anulu 1774. București. 1863. 13.

¹⁰ Monum. Hung. I. 691.

¹¹ N. Iorga, Condițiile de politică generală în cari s'au întemeiat bisericile românești în veacurile XIV—XV. An. Acad. Rom. Mem. Sect. Ist. Ser. II. Tom. XXXV. 1912—13. 390.

¹² Monum. Hung. II. 95.

Magyarország nádorának lett a felesége.¹³ Ami a vajdát illeti, szinte teljes bizonyossággal állíthatjuk, hogy megmaradt az ortodox vallás hívének, bár elismerte az erdélyi püspök joghatóságát, amint az fiának Vlajkónak egyik leveléből kitűnik.¹⁴ Úgy látszik, hogy a katolikus egyház jólszervezettségének hatása alatt és a fentebb ismertetett erős befolyás ellensúlyozására hívja országába Sándor vajda a vicinai püspököt, Iachintot és alapítja meg 1359-ben az ungrovláhhai (Magyarország melletti Oláhország) metropolitát.¹⁵ Természetesen nem beszélhetünk mai értelemben vett metropoliaról, hanem értjük ez alatt az első ortodox püspökséget, mely hivatva volt Havaselvén a legmagasabb egyházi méltóság szerepét betölteni. Nem kell szem elől téveszteni, hogy Sándor vajda hívta be a metropolitát és az ő kérésére hagyta helybe a pátriárka a szentszínodussal egyetértésben az áthelyezést. Nyugodtan feltételezhetjük tehát, hogy a vajdánál a politikai szempontok is fontos szerepet játszottak. Ez utóbbin nem is csodálkozhatunk, „mivel minden új metropolia létesítése annak az államnak, amelyben alapított, egyrésztől politikai elismerését is jelentette, másrésztől pedig magába foglalta a vallási önkormányzat felé való törekvést is”.¹⁶ Az ortodox egyház egyik püspökének jelenléte hivatva volt természetesen a vajda tekintélyét is növelni, amint azt Iorga nagyon jól kifejezte midőn megállapította, hogy Sándor vajdának is az volt a törekvése, „hogy ne úgy jelenjék meg, mint egy hegyek mélyéből való pásztorvajda, hanem mint egy állandó és törvényes uralkodó, aki bizánci értelemben ural egy határokkal bíró országot”.¹⁷ Arra a kérdésre, hogy milyen lehetett a vajdaság egyházi szervezete a metropolia létesítése után, nem lehet kielégítő feleletet adni. Mindenesetre csak kezdetleges formákról beszélhetünk, mert volt már ugyan szó úgynevezett pseudo-püspökökről, ezek azonban nem voltak a szó igazi értelmében vett püspökök, hanem amolyan vándorpüspökök lehettek, amilyenek erdélyben még jó néhány század mulva is helységről helysére vándoroltak. Ugyancsak erre az időre esik az első román kötemplomnak az építése Argesben,

¹³ N. Iorga, Romínií în cîteva noi izvoare apusene. Revista Istorică, VI. 1920. 199.

¹⁴ Urkundenbuch. II. 334.

¹⁵ Docum. XIV/1. 1.

¹⁶ C. Marinescu, Inființarea mitropoliilor în Țara Românească și în Moldova. An. Acad. Rom. Mem. Secț. Ist. Ser. III. Tom. II. 1924. 248.

¹⁷ N. Iorga, Condițiile de politică generală în cari s'au întemeiat bisericile românești în veacurile XIV—XV. An. Acad. Rom. Mem. Secț. Ist. Ser. II. Tom. XXXV. 1912—13. 388—89.

illetőleg az eddigi fatemplomcskának az átépítése, amit erdélyi mesterek végeztek, természetesen a nyugati építészeti formák szemmel tartásával.¹⁸

Igy tehát a XIV. század derekán a román nép megtette az első lépést a független egyházi életforma felé is. Giurescu C. fentebb már ismertetett véleménye szerint a Nagy Lajos és Sándor vajda közötti viszony elmérgesedésének egyik főoka épen a metropolia létesítése volt,¹⁹ mert ez utját vágta nemcsak a katolikus befolyás erősödésének, hanem a következményeikben beláthatatlan fontosságú térítéseknek is. Lehet, hogy az amúgy is barátságtalan viszonyt még feszültebbé tette az ortodox görög püspök behívása, de ha szem előtt tartjuk a Vlajkó alatti egyházi viszonyokat, kétségbe kell vonnunk, hogy ez megakadályozhatta volna a katolikus befolyást. Sőt hajlandó vagyok azt mondani, hogy a katolikus egyház nemcsak hogy felvette a harcot, hanem eredményeket is ért el. Míg Vlajkó uralkodásának első éveiben megmaradt a Sándor vajda idejében is fennállott helyzet, a vidini események után Lajos még nagyobb figyelmet szentelt a Havaselvén élő katolikusok egyházi viszonyainak rendezésére. Itt szükségesnek tartom megemlíteni, hogy a vidini bántság létesítésékor sem voltak kizárólag csak politikai szempontok az irányadók; ezek voltak a döntőek de nem az egyedüliek. Vidin elfoglalásával kapcsolatosan C. Marinescu nagyon találóan határozta meg a magyar célkitűzéseket. Szerinte Lajos „ebből a területből egy a törökök elleni védőbástyát, egy katolikus gócpontot és egy Vlajkót megfigyelő őrséget akart létesíteni.”²⁰ Ezek alapján is megállapíthatjuk, hogy a vallásos szempont fontos szerepet játszott a magyar külpolitikai elgondolásokban. 1369-ben a Vlajkóval való barátságos viszony újrafelvételekor Lajos már nem elégedett meg a régi egyházi állapotok helyreállításával, hanem gondoskodott az erők egyesítésére alkalmas vezetőről s az erdélyi püspök helyettesét (suffraganeusát) küldte ki Havaselvére teljes püspöki joghatósággal.²¹ Vlajkó leveléből szerzünk tudomást erről az intézkedésről és ugyancsak ebből láthatjuk, hogy itt nemcsak térítésről van szó és nemcsak a vajdának és

¹⁸ N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a Românilor*. Vălenii-de-Munte, 1908. I. 28. Az első kőtemplomot román földön még a német lovagok építik Hosszúmezőn (Câmpulung). Iorga, i. m. I. 25.

¹⁹ C. Giurescu, *Istoria Românilor*. I. 370.

²⁰ C. Marinescu: *An. Acad. Rom. Mem. Sect. Ist. Ser. III*. Tom. II. 1924. 251—52.

²¹ *Urkundenbuch*. II. 334.

környezetének katolikus irányba való befolyásolásáról, hanem főleg a már jól megszervezett katolikusság vezetéséről. Hogy a katolikusok, kiknek legszámottevőbb részét a magyarság adta, tömegesen éltek Havaselvén mi sem bizonyítja jobban, mint a vajda levele, amelyben az „ecclesiarum plebanis ac rectoribus“-hoz fordul a segédpüspök fogadásának ügyében. Nagyon szépen haladhatott a térítő munka és úgy látszik remény volt arra, hogy maga a vajda is át fog térni. Erre enged következtetni V. Orbánnak 1370 április 8-án a vajdához írott levele, melyben felszólítja őt, hogy térjen vissza a katolikus egyházba.²² Vlajkó azonban kitartott az ortodox hit mellett, sőt éppen ebben az időben, 1370 augusztusában létesítette a második ortodox püspökséget. Az új püspök Dániel Kritopoulos „az igentisztelendő ugrovlahiai metropolia egy részének metropolitája“ címet viselte, mely nagyon jól hangzik, de földrajzilag annál kevésbé meghatározható.²³ Már ez a cím is mutatja, amint azt már fentebb is megjegyeztem, hogy itt nem beszélhetünk metropolitáról, csakis püspökről. Ezen vélemény a román történetírásban is hangot kapott, de természetesen csak Dániellel kapcsolatban.²⁴ A második ortodox püspökség létesítésének okát a román történetírók a vajdaság területének megnagyobbodásában látják.²⁵ Véleményük szerint a Nagy Lajos és Vlajkó között helyreállott barátságos viszony után annyira megnövekedett a vajdaság területe és lakóinak száma, hogy szükség volt még egy egyházfejedelemre. Ezzel szemben felhozhatjuk, hogy már 1369 előtt is megvolt a vajdaságnak később, vagyis 1370-ben elért területi kiterjedése, továbbá azt, hogy Dániel kinevezése nem egészen tisztázott körülmények között történt. Épen ezért elfogadhatóbbnak tartom Dobrescu N. véleményét, mert szerinte a politikai szempontok mellett a személyi természetű okok is fontos szerepet játszottak a püspökség alapításánál.²⁶

Az új püspök egyházmegyéjének határait illetőleg semmi biztosat sem tudunk; román történetírók azt vélik, hogy a legnagyobb valószínűség szerint a szörényi bánóság (Olté-

²² Monum. Hung. II. 97—98.

²³ Docum. XIV/I. 6—7.

²⁴ C. Giurescu, Istoria Românilor. II. 399.

²⁵ C. Marinescu: An. Acad. Rom. Mem. Secț. Ist. Ser. III. Tom. II. 1924. 252—53. és C. Giurescu, Istoria Românilor. II. 398.

²⁶ Dr. N. Dobrescu, Intemeierea Mitropoliilor și a celor dintâi mănăstiri în țară. Biserica orthodoxă română, XXIX. București, 1905. 602. kk.

nia) tartozott hatáskörébe.²⁷ A havaselvi ortodox egyházfők számának szaporítása sem tudta megakadályozni a katolikus befolyást. Legjobban bizonyítja ezt Vlajkónak rokona, Dobokai László részére 1372 július 15-én kiállított oklevele, melyben a vajda a magyar szentekre: Istvánra, Lászlóra és Imrére esküszik.²⁸ Az sem tulajdonítható csupán a véletlennek, hogy XI. Gergely épen akkor ad engedélyt a boszniai ferencesek helytartójának kápolna és templom építésére, de nemcsak Bosznia területén, hanem Szerbiában és Baszaraba földjén is, azaz Havaselvén.²⁹ Bár 1373 tavasza óta ismét feszült volt a viszony a magyar király és a havaselvi vajda között — utóbbinak törökbarát magatartása miatt — a ferencesek tevékenysége nem lankadt s 1373-ban XI. Gergely megismétli egy évvel előbb a rendnek adott engedélyét.³⁰ Szükségesnek tartom itt megemlíteni, hogy Vlajkó uralkodása alatt találkozunk a román szerzetesi élet első nyomai-
val. Vlajkó idejében jött Havaselvére a görög-szerb származású Nicodem, athoszi szerzetes, kinek nevéhez fűződik az első kolostornak Vodița-nak építése.³¹ A kicsiny, alig néhány szerzetest befogadó kolostorok száma jelentékenyen gyarapodott Vlajkó utódjának, Radunak uralkodása alatt. Ha szem előtt tartjuk a román és a vele szomszédos szláv népek kulturális állapotát és vallásos felfogását, egészen természetesnek találjuk, hogy ez az élet szláv befolyás alatt indul meg.

Vlajkó utódjáról Raduról nem sokat tudunk, de ez a kevés adat is ami ránk maradt mutatja, hogy uralkodása alatt a katolikus befolyás épen olyan erős volt, ha nem erősebb, mint elődei idejében. Emlékeink tanúsága szerint a szörényi és argeji püspökségek létesítése is épen erre az időre esik. Karácsonyi János kimutatta, hogy „1376-ban alapították a szörényi püspökséget s ennek alárendelték a Maior-Valachiát, vagyis a Havasalföldnek az Olt balpartján, az Olt és Szeret közt eső részét is.”³² A szörényi katolikus püspökség megalapítása a legjobban bizonyítja a katolikusok térhódítását. Bár a második havaselvi ortodox püspökség létesítésének egyik oka épen az erős katolikus befolyás

²⁷ Uo. 601. és C. Giurescu, *Istoria Românilor.* II. 399.

²⁸ *Urkundenbuch.* II. 386—87.

²⁹ *Monum. Hung.* II. 116.

³⁰ Uo. II. 140.

³¹ C. Giurescu, *Istoria Românilor.* I. 401—402.

³² Karácsonyi János dr., *Az argyasi (argesi, ardsisi) püspökség.* Budapest, 1905. (A Szent-István Társulat tudományos és irodalmi osztályának felolvasó üléseiből. 53. sz.) 6—7.

ellensúlyozása volt,³³ úgy látszik a püspökség nem tudta ezt a rendeltetését teljesíteni. Szépen haladhatott a térítő munka s ez magyarázza meg, hogy az ortodox püspökség létesítése után néhány évvel maguk a katolikusok is püspökséget állítanak fel. De Havaselvén sem szünetelt egy pillanatig sem a munka, mert ugyancsak Karácsonyi véleménye szerint egyedül Havaselve, vagy amint ő nevezi „Maior-Valachia“ részére alakult 1382 május 9-én az argeşi püspökség.³⁴ A hit igazi ébrentartói és terjesztői azonban az egyes kolostorok voltak s hogy kikből tevődött össze ezek papsága, legjobban mutatja Gergely szőrényi püspök levele. Ebben tudat a püspök mindenkit akit illet, hogy 1382 március 1-én a boldogságos Szűznek szentelt hosszúmezői zárdában alszerpappá szentelte Kőröspataki Bálint fiát Jánost.³⁵ Ha végignézzük a XIV. század okleveles anyagát és különösen az egyes szerzetesrendek évkönyveit, nyugodtan elmondhatjuk, hogy a magyarok a hittérítés terén sem maradtak semmivel más nemzetek fiai mögött.

A Curtea de Argeşi-i fejedelmi templomban 1920-ban feltárt sírok sok érdekessége között is jellegzetességüknél fogva külön figyelmet érdemelnek azok a gyűrűk, melyeken a Szentírásból vett latinnyelvű idézetek olvashatók. Bár közelebbi időpontot jelölő feliratnak nem lehetett nyomára akadni, majdnem minden kétséget kizárólag meg tudták állapítani, hogy a feltárt sírok Radu vajda idejéből valók s ő maga is az eltemetettek között van.³⁶ Jóllehet a napvilágra került ékszerek idegen eredetűek s a románságnak azokkal semminemű kapcsolata sincs, mégis feltűnő, hogy a gyűrűk latin felirata a katolikus vallással van kapcsolatban. A vajda, akinek sírjában a gyűrűket találták, bizonyára viselte is azokat s ha semmi egyébire sem következtethetnénk e tényből, vitán felül áll a nyugati, katolikus hatás kézzelfogható volta.

A Kárpátok keleti lejtőin letelepedett magyarság szépen fejlődésnek indult életét — mint már láttuk — teljesen felbolygatta a tatárbetörés, melynek útvonala szinte kivétel nélkül mindenütt a magyarság által lakott és védett átjárókon vezetett keresztül. Annyi életerő volt azonban az itteni magyarságban,

³³ C. Auner, *Episcopia catolică a Severinului*. *Revista Catolică*, II. 1913. 53.

³⁴ Karácsonyi János dr., *Az argyasi (argesi, ardsisi) püspökség*. Budapest, 1905. 7.

³⁵ Szabó K., *Székely Okl.* I. 78.

³⁶ V. Drăghiceanu, *Curtea domnească din Argeş*. *Note istorice şi arheologice*. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, 1917—23. 46.

hogy ha hosszú idő múlva is, de visszaszerezte elvesztett javait és betöltötte a neki szánt feladatot, sőt vezető szerepet kapott a később alakult moldvai román állam berendezésében. A moldvai magyarság nemcsak, hogy visszafoglalta a tatárjárás előtt már meglévő birtokait, hanem mindenütt tovább terjeszkedett annál is inkább, mert a XIV. században jelentős népességi utánpótlást kapott. Makkai László alábbi megállapítása ugyancsak ezt a véleményt igazolja: „Az a kétségtelen tény pedig, hogy a XIV. század közepén Moldvában s a Havasalföldön a magyar és szász elem volt majdnem olyan jelentős mint a román, arra enged következtetni, hogy a XIII. századi település korában sem igen lehettek lényeges kisebbségekben.“³⁷ A már eredetileg is jelentékeny számú és később még szaporodó magyarság a tatárjárás után sem maradhatott végleg lelki gondozás nélkül. Mihelyt az események alakulása lehetővé tette, a figyelem e téren is a távol keleti végeken őrt állók felé fordult. A pápák már a XIV. század első felében igyekeztek visszaállítani a tatárbetörés alkalmával elpusztult milkói püspökséget. Magától értetődik, hogy a pápák nemcsak a katolikus magyarság lelki vezetéséről kívántak gondoskodni, hanem egyuttal a magyarsággal szomszédos pogány népek, elsősorban természetesen a tatárok megtérítésére gondoltak és azon fáradoztak. 1332-ben, tehát még Károly uralkodása alatt, XXII. János pápa megparancsolta az esztergomi érseknek, hogy Vasvári Vid ferencrendi szerzetest szentelje milkói püspökké.³⁸ Bár a pápa parancsának mindenben eleget tettek, az új püspöknek szinte nem is volt alkalma egyházmegyéje ügyeivel foglalkozni, mert nemsokára a nyitrai püspökség élére került.³⁹ Megjegyzem itt, hogy tudomásunk szerint később is többen viselték a milkói püspök címét anélkül, hogy az egyházmegyét ténylegesen kormányozták volna.

A tatárok elűzése után Nagy Lajos is legfontosabb teendőjének tartotta a püspökség helyreállítását s közbelépésére 1347-ben VI. Kelemen utasította a kalocsai érseket, hogy Nemtei Tamás (Thoma de Nympti) ágoston-rendi szerzetest, udvari káplánt, szentelje püspökké.⁴⁰ Auner valószínűnek tartja, hogy a püspök egyáltalán el sem foglalta székét.⁴¹ Magától értetődik, hogy az egy-

³⁷ Makkai László, i. m. 34.

³⁸ Docum. I. 622—23.

³⁹ Fraknoi V., Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szent-székkal. Budapest, 1901. I. 150.

⁴⁰ Monum. Hung. I. 737—38.

⁴¹ C. Auner, Episcopia Milcoviei in veacul al XIV-lea. Revista Catholică, III. 1914. 70.

házfő hiánya nagyon hátrányosan befolyásolta a püspökségnek és az egész moldvai katolikusságnak az életét. A névleges és egymást elég nagy időközökben követő, de rövid ideig kormányzó püspökök helyett az egyházmegye lelki ügyeinek vezetése főleg az itt tartózkodó szerzetesrendekre hárult. Ezek ki is vették részüket alaposan a munkából, általános megbecsülést, sőt az uralkodó család tagjainak pártfogását is megszerezték rendjük számára.⁴² Bernát és Uski Albert, a két egymást követő domokosrendi szerzetesből lett püspök idejéből sem maradtak fenn részletesebb adataink. Bernát püspök lengyel származású lévén 1353-ban történt kinevezése után nemsokára a plocki püspökség élére került,⁴³ utódjával kapcsolatban pedig Aunernek az a véleménye, hogy valószínű nem is jött egyházmegyéjébe. Felfogása szerint a milkói püspök joghatósága kiterjedt a havaselvi katolikusokra is, mivel pedig 1369-ben az erdélyi püspök segédpüspökét küldötte Havaselvére a püspöki teendők elvégzése végett, nyilvánvaló, hogy a milkói püspöki szék betöltetlen volt.⁴⁴ Ezidőre esik Bogdának, a hűtlen mármarosai vajdának Moldvában való megtelepedése is. Ő megmaradt az ortodox hit követőjének, fia és utódja Lackó azonban nemcsak áttért a katolikus vallásra, hanem fennn hangoztatta, hogy népét is át akarja téríteni. Ezidőtájtban különösen erős volt mindkét vajdaságban a katolikus befolyás s az eredmény sok sikerrel is kecsegtetett. Moldvában főleg a lengyelországi ferencesek munkálkodásának következményeképpen, de nem utolsó sorban a politikai események hatása alatt is, egyre jobban érvényesült a katolikus befolyás. A moldvai vajda szempontjából kevésbé kockázatosnak látszott politikai szempontból a lengyelországi térítők munkálkodása, mint a nemrég otthagytott Magyarországból jövő papok térhódítása. Ezt a szempontot méltányolhatta a pápa, amikor értesült a hozzá küldött két ferences révén Lackó áttérési szándékáról s e kérés teljesítésénél mellőzte a magyar püspöki kart.⁴⁵ Ugyancsak a pápának ezen 1370 július 24-én keltezett leveléből értesülünk arról, hogy a vajda örvendene, ha a pápa a németek, magyarok és örmények lakta Szeret városát tenné a katolikus püspök székhelyévé. Tudjuk azt is,

⁴² M. Costăchescu, Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare. I. 4—7.

⁴³ Urkundenbuch. II. 145.

⁴⁴ C. Auner, Episcopia Milcoviei în veacul al XIV-lea. Revista Catolică, III. 1914. 72.

⁴⁵ Monum. Hung. II. 99—101.

hogy a vajda ragaszkodott Krakkói András személyéhez, akit 1371-ben fel is szenteltek szereti püspökké.⁴⁶ E ténnyel együtt járt az új püspökség határainak megállapítása, helyesebben a milkói püspökség eddigi kiterjedésének korlátozása. A szereti püspökség létesítését indokoltta tette egyrészt a katolikusok nagy száma — a kereskedelmi utak mentén kialakult városok lakói szinte kivétel nélkül mind katolikusok voltak — másrészt pedig az, hogy a milkói püspökség legtöbbször üresedésben lévén, nem tudta teljesíteni rendeltetését. Nagyon valószínűnek látszik azonban az is, hogy a moldvai vajda fennhatósága ténylegesen még nem terjedt ki a déli részekre s ezért igyekezett székhelyén, tekintélye emelése végett is, katolikus püspökséget létesíteni. A vajdáról ugyanis tudjuk biztosan, hogy míg felesége megmaradt a keleti egyház hívének, addig ő maga áttért a katolikus vallásra.⁴⁷ Azt hiszem nem csalódom ha azt állítom, hogy az áttérés is inkább a helyzet teremtette kényszer hatása alatt jött létre, semmint lelki szükségletből és fegyver akart lenni a már nagyon veszélyessé váló magyar hatalommal szemben. Ez volt egyik oka annak, hogy a vajda áttérése dacára sem lehetett az egész népet megnyerni a katolikus vallásnak, a másik pedig az, hogy a vajda csakhamar elhalt.⁴⁸ Auner véleménye szerint Lackó megmaradt haláláig katolikusnak, de az a tény, hogy atyja mellé temették a rădăuții ortodox templomba és nem a szereti püspöki székesegyházba, már a katolikus befolyás elleni visszahatás beszédes jelének tekinthető.⁴⁹ A szereti püspökség létesítésével egy időben nevezte ki XI. Gergely az Uski Albert halálával végleg megüresedett milkói püspöki székhelyre Budai Miklós ágoston-rendi szerzetest.⁵⁰ A kinevezés alkalmával írt a pápa többek között a magyar királynak is és ez a levél mutatja leghívebben a püspökség állapotát. Kéri a pápa a királyt, hogy segítse a püspököt egyházmegyéje javainak visszaszerzésében, mert ezek idegen személyek és egyes főpapok kezére jutottak.⁵¹ A nincstelenséget, a leromlott anyagi állapotot tekintetbe véve — ez utóbbiban a pápa levele szerint az esztergomi érsekeknek is nagy részük

⁴⁶ Docum. I/2. 168. és I/2. 171.

⁴⁷ Uo. I/2. 197.

⁴⁸ C. Giurescu, Istoria Românilor, I. 387.

⁴⁹ C. Auner, Episcopia de Seret. Revista Catolică, II. 1913. 232. és 236.

⁵⁰ Docum. I/2. 174.

⁵¹ A püspöki javakról szólva így ír a pápa: „que per nonnullis prelatos et alios indebite detinentur.“ Monum. Hung. II. 110.

volt⁵² — nem csodálkozhatunk, ha a milkói püspökség a XIV. század folyamán is többször volt üresedésben mint betöltve.

Minden anyagi és személyi természetű nehézség ellenére is a katolikus irányzat és térhódítás lépésről-lépésre haladt. Ha végigtekintünk a XV. században elért eredményen, azt látjuk, hogy míg a katolikusoknak három püspökségük állott fenn a moldvai vajdaságban, addig az ortodox egyház szervezetéről jóformán alig beszélhetünk. Nem hallgathatjuk el, hogy ezen eredményhez nagy mértékben hozzájárult az Anjouk alatt megkezdett munka. A Lackó halálát követő, politikai szempontból még sok felvilágosításra szoruló időt átugorva azt látjuk, hogy a térítő munka az új dinasztia, a Muşatok idejében sem veszít semmit lendületéből. Muşat Péter édesanyja, kit fia Margitnak nevez s akinek származását ma is homály fedi, buzgó katolikus volt.⁵³ Szűz Mária és Keresztelő Szent János iránti tiszteletből a domokos-rendi szerzeteseknek Szeret városában templomot és kolostort építtetett.⁵⁴ A templomról, melyet végső nyughelyének is választott és a szerzetesekről akart gondoskodni midőn kieszközölte fiánál a szereti pénzváltóhely (?) (mérőhely) jövedelmének a szerzetesek részére való átengedését.⁵⁵ Auner nagyon valószínűnek tartja, hogy Péter vajda édesanyja építtette a ferencrendiek bákói kolostorát is.⁵⁶ Ez a lelkes asszony különben haláláig kitartott a katolikus vallás mellett és a domokosok szereti templomába temették el.⁵⁷

Láttuk, hogy úgy a pápák, mint az Anjou házból származó magyar királyok a legnagyobb odaadással karolták fel a havas-elvi és moldvai schismaticus román nép áttérésének ügyét. A különböző szerzetesrendek is minden áldozatot meghoztak a kitűzött cél megvalósításáért s a XIV. század folyamán a katolikus

⁵² Uo. II. 110.

⁵³ Minden igyekezetem mellett sem tudtam megállapítani, milyen alapon mondja őt Iorga „a magyar királyi család“ rokonának. Iorga, Studii și documente cu privire la istoria Românilor. București, 1901. I—II. XXIX.

⁵⁴ „... in civitate Cerethensis ob reverentiam Dei et beatae Mariae matris ac beati Johannis Baptistae ecclesiam et locum religiosorum fratrum predicatoreum construi et hedificare fecit.“ M. Costăchescu, Documente moldovenesti înainte de Ștefan cel Mare. I. 4.

⁵⁵ „... nobis materno ac pio affectu supplicavit et cordialiter rogavit, quatenus libram seu pensatorium quod est in civitate nostra predicta Cerethensis, predictis fratribus praedicatoribus dictae ecclesiae deservientibus simpliciter dare et concedere dignemur.“ M. Costăchescu, i. m. I. 4.

⁵⁶ C. Auner, Episcopia de Seret. Revista Catholică, II. 1913. 239.

⁵⁷ Uo. 240.

vallás mindkét fejedelemségben reménykeltő lendületet vett. Az elért eredmény azonban sem akkor, sem később nem volt arányban a végzett munkával s ezért önkénytelenül is felvetődik a kérdés mi volt az oka annak, hogy a térítés nem tudott gyökeres eredményt elérni.

Súlyos kérdés ez és a felelet sem könnyű kielégítően megadni. A választ részben a románságnak a szláv népekkel való szoros kapcsolata adja meg, mert jóllehet a román vajdaságokban hosszú időn át hiányzott a hivatalos egyházi szervezet, mégis az ortodox egyházhoz való ragaszkodás oly erős volt, hogy azt a katolikus befolyás egészen soha legyőzni nem tudta. Különben is úgy látszik a keleti egyház tanítása közelebb állt a román nép lelkivilágához. Az elégtelen eredményt azonban sokkal inkább megmagyarázza a nyelvi különbség. A szerzetesek nagy része magyar volt s nem ismerte a román nép nyelvét, amire XI. Gergely szükségesnek látta felhívni 1374-ben úgy Lajosnak, mint a magyar főpapoknak a figyelmét.⁵⁸ Leveleiben a pápa a moldvai románokról szól s bár elismeri, hogy a király közreműködésével sokan megtértek, kiemeli, hogy még többen is megtérnének, ha közülük való püspököt kapnának. Nevetséges volna a XIV. században nemzetiségi kérdéstről beszélni, de úgy látszik, hogy a vallás parancsolta szeretet sem tudta a népek közti egyetértést teljessé tenni s az ellenszenvet kiküszöbölni. Azt írja ugyanis a pápa, hogy a románok a magyar papokkal nincsenek megelégedve.⁵⁹ Szükségesnek tartom még megemlíteni, hogy a nép nagy tömegeinek kezdetleges műveltsége és életmódja, amelyről egykori levelekben többször említés történik,⁶⁰ nagyon megnehezítette a térítők munkáját s szinte lehetetlenné tette a vallásos kérdések iránti érdeklődés felkeltését.

⁵⁸ Docum. I/2. 216.

⁵⁹ „...et quod alii de ipsis Wlachonibus, quod sint homines simplices et convertibiles ad observantiam fidei antedictae, ad fidem ipsam satis faciliter converterentur cum assistentia tui favoris, si de proprio antistite per apostolicam sedem provideretur eisdem, cum de solo ministerio sacerdotum Ungarorum non bene contentari dicantur.“ Docum. I/2. 216.

⁶⁰ XI. Gergely pápának 1373-ban a ferencesekhez írt leveléből jól láthatjuk, milyen volt a XIV. század végén a román nép életmódja: „...tamen circa Wlachos scismaticos, quorum nonnulli in pascuis et tentoriis habitant, animalia, quibus habundant (sic!) pascendo, curam predicationis seu conversionis non adhibent, ...“ Monum. Hung. II. 140.